

Stanislovas Moravskis

Fragmentas iš atsiminimų knygos „Nuo Merkinės iki Kauno“ (skyrius „Nemunaitis“)

Rašyta 1849–1850 metais Ustronės dvare

Ne kartą man yra kilusi mintis pažiūrėti į daiktus iš kitos pusės! Pavyzdžiui, pasvarstyti, ką protingi praėjusio amžiaus žmonės, jeigu dabar staiga iš kapų prisikeltų, pasakytų arba bent jau pagalvotų apie tai, kas dabar rašoma, ką dabar pasaulis giria, kas dabar kelia entuziazmą, manant, jog tai ir išmintinga, ir pagirtina?

Jeigu prisikeltų geros nuotaikos, tikriausiai tik patrauktų pečiaus!.. Be abejo, švelniai pasakytų: „Mieli vaikeliai, kodėl taip daugžodžiaujate, kodėl taip įmantriai, kodėl taip saldžiai, kodėl taip dviveidiškai, kodėl taip paslaptiškai tauškiate apie tai, ką mes pirmiau vos keletu aiškių žodžių išreikšdavome?“

Ir tikriausiai jie būtų absoliučiai teisūs!

Visa, kas dabar sakoma, ir visa, kas laikoma nauja, kaip Dievą myliu, visa jau buvo pasakyta mūsų tėvų laikais, bet pasakyta tik pati esmė. Tiesa, ne taip viską išdailinus, ne taip ištempus, ne taip per liemenį kaip kokią vapsvą sugnybus, bet – be maivymosi, nekoketuojant su vėjavaikiais, viskas – daug nuoširdžiau!

Jie laikėsi esmės, mes – formos taip labai, kad šių dienų išmintis yra tik vinjetė, tik puošmena, jos paskirtis – tik pagražinti ankstesnę išmintį, tačiau, nelaimė, ji neplaukia iš širdies! Tai puošnus paaukuotas rėmas ant Rafaelio arba Čechavičiaus paveikslo, muzikoje – tai itališkoji *fioritura*, kuriai absoliučiai svetimas motyvo grožis.

Tačiau ir to negana!!!

Dabartinės literatūros filosofija, netgi vertinama pačiu naudingiausiu jai požiūriu, kaip koks persas pasipuošusi daugybe įvairios vertės apdarų, vienas ant kito užvilktų, savo esme iš tiesų yra tokia pati, kaip ir praėjusiame amžiuje, tik joje mažiau paprastumo, aiškumo, atvirumo, nuoširdumo, daugiau veidmainystės, melo, karštligiško skubėjimo, fantazijų, puikybės; jai būdinga padorumo stoka ir akiplėšiškų žodžių rinkinys.

Mes norime prievarta išgauti poeziją iš visko, kas mus supa, o savo dvasia gyvename tarp pačios šurkščiausios prozos, dėl savo aklumo įklimpę į ją iki pat ausų! Todėl instinktyviai tokiomis pastangomis veltui reikalaujame uždengti mūsų dvasios gėdą, nes vėlesni amžiai lengvai nurodys, kur melas, o kur tiesa!

Tad jeigu senoliai prisikeltų, tik palinguotų žilomis galvomis. O jeigu būtų prastos nuotaikos, tai atvirai, garsiai, senoviškai visa gerkle imtų šaukti:

„O vaikai, vaikai!..“

Tikri žmonės, veiklos žmonės, vyrai, visuomet bjaurisi plepalais, betiksliau liežuviu laužymu, betiksliau plunksnos naudojimu. Atila, Alarichas, Napoleonas šlykštėjosi tokiu ginklu, o tikriausiai jų raštai ir žodžiai buvo ko nors verti ir ne kartą iš tikrųjų turėjo Perkūno jėgą!

Kai suniekšję ir jau tik nominalūs Romos senatoriai, stoję prieš rūstų, išdidų ir įpykusį nugalėtoją Alarichą, prašė jį išsaugoti miestą, šis pažadėjo tai padaryti, jeigu visi Romos gyventojai jam atiduos: visą auksą, visą sidabrą, visas brangenybes, visus belaisvius.

– Karaliau, o kas mums liks?! – suvaitojo sielvarto apimti pasiuntiniai.

– Gyvenimas! – atsakė vyras.

Ir tas vienas jo žodis, išstartas tokiai kartai, turėjo didžiulę reikšmę.

[Tekste minimas tiek garsusis italų dailininkas Rafaelis (1483–1520), tiek vienas žymiausių Apšvietos laikotarpio Lenkijos ir Lietuvos valstybės dailininkų Simonas Čechavičius (1689–1775). Pastarasis

1753 ir 1770 metais gyveno Lietuvoje ir Vilniuje sukūrė vertingus kūrinius Šv. Teresės, Šv. Kotrynos, Dominikonų, Šv. Rapolo ir kitoms bažnyčioms. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad Rafaelio kūryba buvo reprezentuojama ir Ustronės dvare.

Tekste minimas ir Atila (?–453) – hunų genčių sąjungos vadas, valdęs teritoriją nuo Kaukazo iki Reino su centru Panonijoje (dabartinėje Vengrijoje), bei Alarikas I (apie 370–410) – vestgotų karalius (395–410), kovojęs su Romos imperija; 408 ir 409 metais buvo apsiautęs Romą, o 410 metais ją užėmė ir tris dienas plėšė.

Fioritūra – tai melodijos pagražinimas trumpos trukmės garsais, trelėmis.

[lietuvių kalbą šį tekstą vertė Reda Griškaitė]